

Oponentský posudek na disertační práci

Ondřej Vlk,

Konfiskace uměleckých předmětů na území protektorátu Čech a Morava 1939 – 1945.

Praha, Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 2008. 201 s.

Problematika konfiskací a jiných loupeží uměleckých děl v nacisty okupované Evropě patří sice k atraktivním tématům literatury faktu, ale na své komplexní odborné zpracování dosud čeká. Ještě výrazněji to platí o české historiografii, která se pokusila popsat politické, sociální a ekonomické aspekty okupační politiky v českých zemích, včetně rasové a politické perzekuce obyvatel, ale otázek spojených s konfiskací a dalšími osudy zabaveného majetku si všímala jen sporadicky. Objevily se už dílčí práce o spoliaci židovského majetku i majetku politicky pronásledovaných skupin obyvatelstva, ale hlubší sondy do problematiky konfiskace uměleckých předmětů, až na několik výjimek z posledních let, dosud nevznikly. Konkrétním příkladům loupeží umění dosud chybělo zmapování celého konfiskačního procesu, postižení jeho mechanismů a struktur, včetně legislativního rámce, stejně jako jeho zasazení do širších souvislostí vývoje v Německé říši a v okupované Evropě.

Pokládám zvolené téma práce za společensky mimořádně závažné a navýsost aktuální, neboť vytváří potřebné zázemí pro stále četnější výzkumy konkrétních případů dokumentace, identifikace a restituce kulturních statků obětí II. světové války, jak se po přijetí zásad Washingtonské deklarace realizují v posledních deseti letech i v České republice. Cílem práce bylo především objasnit metody a technické, personální a legislativní zajištění konfiskací movitého uměleckého majetku nepřátel nacistického režimu na území Protektorátu Čechy a Morava, včetně osvětlení příčin, průběhu, rozsahu a účinnosti konfiskačního procesu. Hned v úvodu rád konstatuji, že se autorovi podařilo stanovené cíle dobře naplnit, čímž přispěl k vyrovnaní jednoho z dlouho nesplácených dluhů české historiografie. Oceňuji rovněž praktickou využitelnost zjištěných výsledků, jež mohou po svém zveřejnění přispět k úsilí badatelů, kteří se snaží o navrácení identifikovaných uměleckých předmětů původním vlastníkům, jimž byly za okupace uloupeny, či dnes už většinou jen jejich dědicům.

Zvolená struktura práce odpovídá pojednávanému tématu. Úvodní analýza zachycuje stav dosavadního řešení sledované problematiky v české odborné literatuře, připomíná i převážně německé práce postihující širší rámec tématu a dokládá, proč se nejdůležitějším zdrojem informací pro tuto práci stal rozsáhlý archivní výzkum v centrálních českých a německých archivech. Právě důsledné využití dosud nepublikovaných archivních zdrojů patří k nejvýraznějším kladům disertační práce. Nezbytným doplňkem je výklad definic důležitých pojmů spojených s procesem konfiskace, s uvedením jejich německých vzorů a mnohdy i s historicko-právním posouzením některých termínů. Po stručném nástinu historického kontextu krádeží umění a pohledu na kulturní politiku v Německé říši popsal autor vytvoření mechanismu okupační památkové péče v Protektorátu Čechy a Morava a navrácení uměleckých předmětů německého původu. Těžištěm práce se stala obsáhlá analýza konfiskací uměleckých předmětů na území protektorátu na základě rasové i politické perzekuce, přičemž se našlo místo i ke zhodnocení úlohy Treuhandstelle při židovské náboženské obci nebo činnosti operačních štábů Rinnebach a Jurk. Autor si stručně povšiml též muzeálního a tržního zhodnocení zabavených uměleckých předmětů a uvedl několik příkladů konfiskačních operací. Poslední kapitola zachycuje vývoj na konci války, bohužel jen příliš útržkovitě, spíše pojednává o evakuaci knihoven v roce 1944 a jen namátkou uvádí příklad brněnských Němců z roku 1945; tady by měl autor před případnou publikací textu zvážit jeho doplnění a náležité zakončení. V závěrečném shrnutí zjištěných výsledků autor vysvětlil a zdůvodnil specifikum konfiskačního procesu v protektorátu, jež se značně lišila od přístupu nacistických úřadů v jiných okupovaných zemích. Odkazovací a poznámkový aparát je funkční, má vysokou

informační hodnotu. Účelné a často jedině možné jsou i odkazy na odborné internetové stránky, naopak by se mohly omezit všeobecné odkazy na wikipedii, ať již německou či českou. Nechybí ani soupis použitých pramenů a literatury, nevím však, proč autor zařadil mezi dobovou publicistiku i některé odborné práce, jež nemají publicistický charakter, stejně jako např. říšské či protektorátní předpisy, zákony a nařízení. Široký rozsah oněch dobových materiálů však velmi oceňuji, určitě přispěly ke zkvalitnění práce. Uvítal bych ale ještě nějaké metodické přílohy, například schémata dokládající podobu a vývoj některých konfiskačních struktur, včetně jejich personálního obsazení. Výrazně postrádám alespoň jednoduchý personální rejstřík, který v publikované verzi práce rozhodně nesmí chybět.

Autor prokázal, že umí pracovat s archivními prameny i odbornou literaturou, účelně využil též informací z dobového tisku. Musel se vyrovnat s torzovitostí či totální absencí některých pramenů, a najít přijatelnou míru mezi zprostředkováním informací a jejich nutnou selekcí, aby mohl zachytit podstatné souvislosti sledovaných jevů. Potvrdil, že ovládá zásady a metody historické práce, že umí zjištěná fakta náležitě analyzovat, zhodnotit a charakterizovat i vhodně zvolenými jazykovými prostředky zobecnit, popsat a přiblížit čtenáři. Jeho práce je pro českou historiografii přínosná a jistě se dočká zveřejnění.

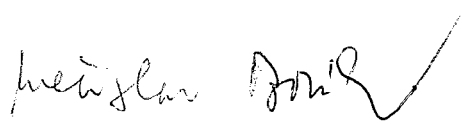
Pro takový případ bych rád doporučil ke zvážení několik postřehů, jejichž akceptace by podle mého názoru mohla tuto práci ještě zkvalitnit.

Pokládám za nutné zlepšit stylistickou a gramatickou úroveň textu. Nejedná se jen o časté překlepy (např. již v samotném názvu práce je chybně protektorát Čechy a Morava s malým počátečním písmenem, na s. 58 Rosseau místo Rousseau, na s. 118 koupační místo okupační atd.), drobné chyby v transkripci polštiny (psaní ò místo ó, l místo ł – s. 32), časté gramatické chyby (dceřinné – pozn. 144, osoby pozbyvali – s. 94, úřady opustili koncepci – s. 112, vysvětlit ji nezbytnost – s. 158 aj.), ale též o časté užívání germanismů v mluvnických vazbách, např. obdržel žádost potvrdit (s. 176), o chybné užívání výrazu díky místo kvůli – díky expanzivní politice (s. 21), díky německé správě, díky německému vlivu (s. 61), díky neexistenci úřední evidence (s. 130), přišel o licenci díky architektu (s. 155) aj., o některé kostrbaté překlady z němčiny (ač musím uznat, že naprostá většina z nich je zcela v pořádku), např. překlad slova erwünscht, tedy žádoucí, vítané jako přáníhodné (s. 112). Podobně výraz šeptavá propaganda (s. 147) je poněkud nezvyklý. Při výčtu autorů a jejich děl na s. 11 působí rušivě, když jsou dva z nich (Roxan a Wanstall) citováni jménem a příjmením, a nikoliv příjmením a jménem jako ostatní.

Práce obsahuje obrovské množství dat a informací, takže se někdy stane, že málo rozlišuje přílišné detaily od podstatných věcí. Autor by měl v tomto smyslu provést revizi celého textu a lépe stylisticky propracovat pasáže s nahromaděnými detaily. Někdy je podrobností o méně důležitých věcech až příliš, např. o princí Filipu Hessenském (pozn. 149). Nepochopil jsem např. účelnost zmínky o Hitlerových tantiémách z prodeje Mein Kampf (s. 51), nebo souvislost letopočtu 1989 s popisovanými událostmi (pozn. 85). Podobných drobností by se jistě dalo najít více, např. ve výčtu odtržených oblastí českých zemí chybí k Říši přičleněné Hlučínsko a Těšínsko s. 8).

Tyto výhrady spíše formálního rázu však nic zásadního nemění na mém celkově kladném hodnocení této disertační práce. Podle mého názoru splňuje všechna kritéria, podle nichž se disertační práce posuzují, a proto doporučuji, aby byla přijata k obhajobě.

V Ostravě, 20. 11. 2008.

Doc. PhDr. Mečislav Borák, CSc.
Slezská univerzita Opava